

Sygn. akt I ACa 682/13

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 24 stycznia 2014 r.

Sąd Apelacyjny w Białymstoku I Wydział Cywilny

w składzie:

Przewodniczący	:	SSA Jarosław Marek Kamiński
Sędziowie	:	SA Małgorzata Dołęgowska SA Magdalena Pankowiec (spr.)
Protokolant	:	Sylwia Radek - Łuksza

po rozpoznaniu w dniu 24 stycznia 2014 r. w Białymstoku

na rozprawie

sprawy z powództwa **M. P. i Z. P. (1)**

przeciwko **R. P.**

o ustalenie

na skutek apelacji powodów

od wyroku Sądu Okręgowego w Białymstoku

z dnia 20 sierpnia 2013 r. sygn. akt I C 677/13

oddala apelację.

UZASADNIENIE

Powodowie M. P. oraz Z. P. (1), wystąpili z pozwem przeciwko R. P. z żądaniem ustalenia, że w okresie od 1937 roku do (...)właścicielką nieruchomości położonej w B. przy ul. (...), o powierzchni 1923 m⁽²⁾, była Z. P. (2). Powodowie wskazali, że zgodnie z dokumentami załączonymi do pozwu właścicielką nieruchomości o powierzchni 310 sążni – 1923 m⁽²⁾, położonej przy ul. (...) w B. była ich babka Z. P. (2). Wymieniona w chwili śmierci, (...) pozostawiła tę nieruchomość trójgu spadkobiercom: K. K., W. G. i J. P. (1) – który w latach 1954, 1956 i w latach '60 sprzedał część owej nieruchomości – ponad swój udział w spadku. Dział spadku po zmarłej Z. P. (2) został przeprowadzony na wniosek pozwanego R. P. w 2002 roku. W postępowaniu tym Sąd oparł się na ustaleniach, że spadkodawczyni była właścicielką nieruchomości o powierzchni 735m⁽²⁾, co w ocenie powodów pozostaje w sprzeczności ze stanem rzeczywistym majątku spadkowego.

Pozwany wniósł o oddalenie powództwa.

Sąd Okręgowy w Białymstoku wyrokiem dnia 20 sierpnia 2013 roku w sprawie I C 677/13 oddalił powództwo. Rozstrzygnięcie to oparł na następujących ustaleniach faktycznych i rozważaniach prawnych:

Powodowie M. P. i Z. P. (1) oraz pozwany R. P. są rodzeństwem i jednocześnie dziećmi J. i B. P.. J. P. (1) był synem Z. P. (2) i J. P. (2).

Postanowieniem z dnia 12 września 2000 roku w sprawie II Ns 1893/00 Sąd Rejonowy w Białymstoku stwierdził, że spadek po Z. P. (2), zmarłej dnia (...) nabyli na podstawie ustawy: syn J. P. (1), córka W. G. i córka K. K. po 1/3 każde z nich. W postępowaniu II Ns 1149/00 (II Ns 2051/02) o dział spadku postanowieniem wstępnym z dnia 26 września 2002 roku Sąd Rejonowy w Białymstoku stwierdził, że B. P. z udziałem 20/48 części, M. P. z udziałem 3/48 części, J. W. z udziałem 3/48 części, Z. P. (1) z udziałem 3/48 części i R. P. z udziałem 3/48 części nabyli przez zasiedzenie własność nieruchomości położonej w B. przy ul. (...), składającej się z działek oznaczonych numerami geodezyjnymi: (...) o powierzchni 0,0017 ha, (...) o powierzchni 0,0004 ha, (...) o powierzchni 0,0010 ha i (...) o powierzchni 0,0704 ha – z dniem 4 kwietnia 1980 roku i oddalił w pozostałym zakresie wnioski M. P. o stwierdzenie zasiedzenia. Postanowienie to jest prawomocne. W postępowaniu II Ns 1149/00 (II Ns 2051/02) przeprowadzono również dział spadku po J. P. (1), B. P. i zniesienie współwłasności. Postanowieniem z dnia 17 lutego 2006 roku Sąd ustalił, że przedmiotem działu spadku po J. P. (1) jest udział 1/3 w zabudowanej nieruchomości położonej w B. przy ul. (...), składającej się z działek oznaczonych numerami geodezyjnymi: (...) o powierzchni 0,0017 ha, (...) o powierzchni 0,0004 ha, (...) o powierzchni 0,0010 ha i (...) o powierzchni 0,0704 ha – dla której to nieruchomości w IX Wydziale Ksiąg Wieczystych Sądu Rejonowego w Białymstoku prowadzony był Zbiór Dokumentów o nr (...), o wartości łącznej 127.341 złotych.

Sąd I instancji ocenił, że powodowie, wytaczając powództwo o ustalenie, w istocie zmierzali do podważenia ustaleń dokonanych w tych sprawach spadkowych i zweryfikowania zapadłych tam rozstrzygnięć. Pozew zmierza do ustalenia składu gospodarstwa spadkowego w sposób odmienny od ustalonego w postępowaniu o dział spadku. Nieuzasadnione jest zatem żądanie powodów ustalenia faktów w niniejszym postępowaniu. Powództwo o ustalenie z art. 189 k.p.c., odnosi się do ustalenia prawa lub stosunku prawnego, a nie faktów przy jednoczesnym istnieniu po stronie powoda interesu prawnego. Powodowie przede wszystkim nie wykazali interesu prawnego rozumianego jako niepewność stanu prawnego lub prawa, powodująca potrzebę ochrony prawnej. Nadto zakres ustaleń objętych pozwem odnosił się do sfery ustaleń faktycznych, co przesądzało o niezasadności powództwa.

Przepis art. 189 k.p.c. nie ma zastosowania, jeżeli przepisy szczególne przewidują odrębne powództwa, których treścią jest ustalenie istnienia lub nieistnienia stosunku prawnego lub prawa, powództwa o ukształtowanie, właściwość trybu nieprocesowego dla ustalenia stosunku prawnego lub prawa w tym stwierdzenie nabycia spadku art. 669 – 679 k.p.c., czy dział spadku art. 680 – 689 k.p.c. Innymi słowy, postępowanie w sprawie o ustalenie nie może służyć naprawianiu ewentualnych nieprawidłowości zaistniałych w trakcie postępowania nieprocesowego, jako że w tym przypadku przewidziane są inne środki prawne. Powodowie zmierzają zaś do podważenia prawomocnych postanowień zapadłych w postępowaniu nieprocesowym. Powołał wyrok Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z dnia 13 kwietnia 2011 roku, w którym został wyrażony pogląd, że „nie ma interesu prawnego w wytoczeniu powództwa o ustalenie w trybie art. 189 k.p.c. ten, kto może poszukiwać ochrony prawnej w drodze powództwa o zasądzenie świadczeń pieniężnych lub niepieniężnych, jak i gdy ochrony tej może domagać się w ramach postępowania nieprocesowego, np. w sprawie o dział spadku (I ACa 261/1).

Apelację od wyroku wnieśli powodowie zaskarżając go w całości i zarzucając naruszenie przepisów prawa procesowego poprzez niewłaściwe zastosowanie art. 189 k.p.c.

Wnieśli o jego uchylenie i ustalenie własności wskazanej nieruchomości oraz o obciążenie kosztami procesu pozwanego.

Pismem o nazwie „aneks do apelacji” z dnia 22 stycznia 2014 roku powodowie wniesli o uchylenie wyroku z powodu nieważności postępowania na podstawie art. 379 pkt 3 k.p.c. i przekazanie sprawy do Sądu Rejonowego w Białymstoku II Wydziału Cywilnego do rozpoznania we właściwym nieprocesowym trybie postępowania o dział spadku.

Sąd Apelacyjny zważył, co następuje:

Apelacja powodów jest bezzasadna i nie zasługuje na uwzględnienie.

Ustalenia faktyczne poczynione przez Sąd I instancji stanowiące podstawę rozstrzygnięcia są poprawne i nie są w istocie podważane. Opierają się na dokumentach z rozmaitych postępowań sądowych, jakie toczyły się z udziałem stron niniejszego sporu. Sąd Apelacyjny w pełni je podziela i przyjmuje jako własne.

Sąd I instancji trafnie zauważył, że powództwo w niniejszej sprawie w istocie zmierzało do zakwestionowania ustaleń dokonanych w prawomocnie zakończonych postępowaniach o stwierdzenie nabycia spadku i dział spadku, i tym samym podważenia mocy wiążącej tych postanowień. Kwestia własności nieruchomości położonej przy ulicy (...) w B. była bowiem przedmiotem ustaleń i ostatecznego rozstrzygnięcia w sprawie o dział spadku po J. P. (1) i B. P. oraz zniesienie współwłasności. Sąd I instancji zasadnie wskazał, że powództwo o ustalenie stosunku prawnego lub prawa nie może służyć stronie do weryfikowania prawomocnych rozstrzygnięć zapadłych w innych sprawach. Z tej przyczyny oddalił powództwo wskazując na brak przesłanki interesu prawnego po stronie powodów w ustaleniu własności nieruchomości. W ocenie Sądu apelacyjnego, nie uchybił przy tym treści art. 189 k.p.c., jak podniesiono w apelacji. Powodowie nie dostrzegając tej kwestii w dalszym ciągu, także w apelacji negują prawidłowość prawomocnych orzeczeń sądowych, jakie zapadły w sprawach spadkowych i wskazują na powinność odmiennego niż dokonany tamże, ustalenia składu masy spadkowej, co nie było i nie mogło być, nie tylko z uwagi na związanie nimi Sądu (art. 365 § 1 k.p.c.) przedmiotem oceny w tym postępowaniu. Nie przytaczają natomiast żadnej argumentacji, przy pomocy której można byłoby podważyć prawidłowość dokonanej przez Sąd Okręgowy na gruncie art. 189 k.p.c. oceny prawnej.

Wskazać w tym miejscu trzeba, że merytoryczna ocena powództwa o ustalenie z art. 189 k.p.c. winna być poprzedzona oceną istnienia bądź braku interesu prawnego w żądaniu udzielenia ochrony prawnej przez wydanie wyroku ustalającego. Dopiero pozytywne przesądzenie tego zagadnienia w ogóle warunkuje potrzebę przejścia do drugiego etapu oceny – wyjaśnienia kwestii istnienia bądź nieistnienia danego stosunku prawnego lub prawa. Stwierdzając brak interesu prawnego, Sąd Okręgowy nie badał żądania powodów pod kątem jego zasadności. Dokonywanie dalszych ustaleń, dotyczących przedmiotu żądanego ustalenia, było bowiem bezprzedmiotowe, gdyż brak interesu prawnego stanowi samoistną przyczynę oddalenia powództwa.

Niezrozumienie przez skarżących tej kwestii czyni zasadnym wyjaśnienie, jak należy rozumieć interes prawny oraz dlaczego jego brak eliminuje możliwość uwzględnienia powództwa.

Interes prawny w rozumieniu art. 189 k.p.c. jest to obiektywna (czyli rzeczywiście istniejąca), a nie tylko hipotetyczna (czyli w subiektywnym odczuciu strony) potrzeba prawna uzyskania wyroku odpowiedniej treści, występująca wówczas, gdy powstała sytuacja rzeczywistego naruszenia albo zagrożenia naruszenia określonej sfery prawnej. Praktycznie rzecz biorąc, interes prawny występuje wtedy, gdy sam skutek, jaki wywoła uprawomocnienie się wyroku ustalającego, zapewni powodowi ochronę jego prawnie chronionych interesów, czyli definitywnie zakończy spór istniejący lub prewencyjnie zapobiegnie powstaniu takiego sporu w przyszłości, a jednocześnie interes ten nie podlega ochronie w drodze innego środka (komentarz do art. 189 k.p.c., Małgorzata Manowska, Lex Polonica).

Powództwo z art. 189 k.p.c. musi być celowe, ma bowiem spełniać realną funkcję prawną. Jedną z przesłanek badanych przy rozważaniu celowości wykorzystania powództwa o ustalenie jest znaczenie, jakie wyrok ustalający wywarłby na sytuację prawną powoda. O występowaniu interesu prawnego świadczy możliwość stanowczego zakończenia w tej drodze sporu, natomiast przeciwko jego istnieniu – możliwość uzyskania pełniejszej ochrony praw powoda w drodze innego powództwa. Interes prawny występuje także wtedy, gdy istnieje niepewność stanu prawnego lub prawa, gdy określona sytuacja zagraża naruszeniem uprawnień przysługujących powodowi bądź też stwarza wątpliwość co do ich

istnienia czy realnej możliwości realizacji (por. uzasadnienie wyroku Sądu Najwyższego z dnia 29 marca 2012 roku, I CSK 325/11; uzasadnienie wyroku Sądu Najwyższego z dnia 15 maja 2013 roku, III CSK 254/12).

Brak interesu prawnego jako przesłanki powództwa z art. 189 k.p.c. zachodzi wówczas, gdy powód nie ma jakiegokolwiek potrzeby ustalania stosunku prawnego lub prawa, gdyż jego sfera prawna nie została ani naruszona, ani zagrożona przez pozwanego (uzasadnienie wyroku Sądu Najwyższego z dnia 15 października 2002 roku, II CKN 833/00). Taka właśnie sytuacja ma miejsce w niniejszej sprawie. Stan prawny nieruchomości położonej przy ulicy (...) w B. został już ustalony w drodze postanowień zapadłych w postępowaniu o dział spadku wiążąco dla uczestników tego postępowania i Sądu. W postanowieniu wstępnym stwierdzono, że nastąpiło zasiedzenie nieruchomości w udziale 2/3 przez powodów, ich matkę i rodzeństwo. Natomiast w postanowieniu kończącym Sąd ustalił, że udział w 1/3 własności nieruchomości wszedł w skład spadku po J. P. (2) i dokonał jego działu między spadkobierców, w tym powodów. Okoliczność, że ostateczne rozstrzygnięcie nie spełniło ich oczekiwań, nie może być podstawą uznania dalszego istnienia interesu prawnego. Interes prawny nie polega bowiem na tym, że powód może dochodzić swoich racji „w nieskończoność”, ale na tym, że zgłaszane przez niego żądanie nie może być dochodzone w inny sposób.

Orzeczenie zapadłe w postępowaniu o dział spadku dotyczyło nieruchomości składającej się z działek o numerach: (...) o powierzchni 0,0017 ha, (...) o powierzchni 0,0004 ha, (...) o powierzchni 0,0010 ha i (...) o powierzchni 0,0704 ha. Powodowie natomiast domagają się ustalenia własności nieruchomości o łącznej powierzchni 1923 m⁽²⁾, w odległym czasie (lata 1937 – 1950) na rzecz dalszego poprzednika prawnego wskazując, że część nieruchomości została bezprawnie zbyta przez J. P. (2). Teoretycznie nawet przyjmując, że pozytywne ustalenie prawa własności Z. P. (2) mogłoby w jakiś sposób oddziaływać na ich sferę prawną, interes prawny w ustaleniu prawa własności w zakresie części nieruchomości nieobjętej postępowaniem o dział spadku, eliminuje możliwość poszukiwania ochrony prawnej w inny przewidziany prawem sposób. Jeśli powodowie uważają, że nieruchomość została nabyta przez obecnych posiadaczy w sposób bezprawny, mogą domagać się jej wydania bądź uzgodnienia treści księgi wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym. Należy jednak zaznaczyć, że w każdym przypadku powodowie będą musieli legitymować się odpowiednimi dowodami, aby wykazać zasadność swojego żądania.

Także treść apelacji wskazuje na trafność konstatacji Sądu Okręgowego, że powodowie wykorzystała chcą powództwo o ustalenie do podważenia prawidłowości rozstrzygnięć w innych sprawach, jakie toczyły się z ich udziałem. Przypomnieć zatem trzeba, że zgodnie z art. 365 § 1 k.p.c. orzeczenie prawomocne wiąże nie tylko strony i sąd, który je wydał, lecz również inne sądy oraz inne organy państwowe i organy administracji publicznej, a w wypadkach w ustawie przewidzianych także inne osoby. Z tej przyczyny dane kwestie nie mogą już podlegać badaniu, ani zostać rozstrzygnięte odmiennie. Wzruszeniu prawomocnych orzeczeń służą bowiem inne środki prawne. Strona nie może natomiast kwestionować prawidłowości rozstrzygnięcia w drodze kolejnego procesu, nawet jeśli dotyczy on innej materii, a okoliczności uprzednio osądzone miałyby stanowić tylko jeden z elementów stanu faktycznego. Również wtedy Sąd jest obowiązany ustalić tę okoliczność zgodnie z prawomocnym orzeczeniem.

Mając na względzie powyższe, Sąd Apelacyjny w pełni podzielił ocenę Sądu pierwszej instancji w kwestii interesu prawnego powodów i tym samym niezasadności powództwa o ustalenie. Żaden z argumentów podniesionych w apelacji nie podważa prawidłowości tego wniosku.

Skarżący w „aneksie do apelacji” podnieśli zarzut nieważności postępowania z uwagi na powagę rzeczy osądzonej. Na podstawie art. 378 § 1 k.p.c. Sąd II instancji z urzędu bierze pod uwagę nieważność postępowania. Sąd Apelacyjny nie dopatrywał się jednak w postępowaniu pierwszoinstancyjnym żadnych okoliczności świadczących o zaistnieniu którejkolwiek z przyczyn nieważności postępowania. Uzasadnienie „aneksu” także nie dostarcza żadnych powodów do stwierdzenia, że przedmioty niniejszego oraz innych, zakończonych już, postępowań z udziałem stron pokrywają się. Należy przy tym zaznaczyć, że stwierdzenie powagi rzeczy osądzonej, wbrew oczekiwaniom skarżących nie powoduje ponownego rozpoznania sprawy, lecz, na mocy art. 199 § 1 pkt 2 k.p.c., skutkuje odrzuceniem pozwu.

Wobec powyższego, Sąd Apelacyjny uznał apelację powoda za bezzasadną i oddalił ją na podstawie art. 385 k.p.c.